

Др Јелена Ђ. Видић Трнинић, ванредни професор
Универзитет у Новом Саду
Правни факултет у Новом Саду
jvidic@pf.uns.ac.rs

Милица С. Ковачевић, асистент
Универзитет у Новом Саду
Правни факултет у Новом Саду
M.Kovacevic@pf.uns.ac.rs

ЗАМЕНА НАСЛЕДНИКА У САВРЕМЕНИМ ПРАВИМА ЕВРОПЕ*

Сажетак: Пажња аутора усмерена је на правну регулативу постовањања наследника под сујстицијом, односно, замену наследника као модалитет завештајног наслеђивања у савременим правима Европе. У законодавству Србије прихваћена је могућност алтернативног стицања наследног права, односно простиа или обична сујстицијација као облик замене наследника, као и они модалитетни сукцесивног наслеђивања који се везују за остварење услова или истек рока, уз изричиту забрану фидеикомисарне сујстицијације за случај смрти преходног наследника. Анализом домаће законске регулативе, њених предности и појединих недостијака, као и сагледавањем законских решења посвећених инјстицијату замене наследника у ујоредном праву, аутори користиће прилику да укажу на ојравданост и могуће начине унајређења начина нормирања овог инјстицијата у срјском праву.

Кључне речи: простиа сујстицијација, фидеикомисарна сујстицијација, инјстицијат, сујстицијат, преходни наследник, накнадни наследник.

1. УВОДНЕ НАПОМЕНЕ

Замена наследника представља одредбу у завештању којом завешталац свом наследнику или сингуларном стицаоцу *mortis causa*, за случај да он неће

* Рад је посвећен научно-истраживачком пројекту „Правна традиција и нови правни изазови“ чији је носилац Правни факултет у Новом Саду.

или не може да се прихвати наследства, односно испоруке, одређује заменика. Њено основно обележје огледа се у алтернативном постављању наследника. Овај вид замене наследника назива се проста, обична или вулгарна супституција (*substitution vulgaris*) и као таква, прихваћена је како у домаћем праву, тако и у осталим савременим наследноправним уређењима.

Замена наследника представља и располагање којим завешталац истовремено поставља два наследника: претходног и накнадног, односно, такву завештајну одредбу којом се предвиђа да ће након наступања одређених околности једно лице престати да буде наследник, а да ће друго лице ступити на његово место.² Суштинско обележје овог вида замене наследника, који се назива фидеикомисарна супституција (*substitution fideicommissaire*), представља сукцесивност наслеђивања. Изнета правна ситуација одговара савременом схватању фидеикомисарне супституције, посматране у ширем смислу, до чијег наступања могу довести различите околности – испуњење услова, протек рока или неизвршење налога. Уколико је као супституциони случај одређен рок који наступа смрћу претходног наследника, може се говорити о одређивању наследника свом наследнику, односно о фидеикомисарној супституцији у ужем смислу,³ која је у домаћем законодавству забрањена. Упоредноправно посматрано, европски правни системи заузимају различите ставове, како у погледу допуштености фидеикомисарне супституције, тако и у погледу начина њеног нормирања.

Рад има за предмет управо конкретну законску регулативу института замене наследника у савременим законодавствима Европе. Посебна пажња посвећена је: дозвољеним облицима супституције, модалитетима у којима се појављују, ограничењима истих, као и правним односима који настају њиховим успостављањем. Сагледавањем начина нормирања наведених питања у праву Србије, њиховим поређењем са актуелним решењима прихваћеним у осталим европским законодавствима и консултовањем ставова правне доктрине, преиспитује се потреба за унапређењем постојећег нормативног концепта овог института у домаћем праву и указује на његове могуће правце.

² У том смислу, вид. Оливер Антић, *Наследно право*, Београд 2009, 243; Дејан Ђурђевић, *Институције наследног права*, Београд 2010, 160.

³ Вид. О. Антић, 244; Д. Ђурђевић, 160–161. У доктрини се наводи да фидеикомисарна супституција с временом мења своју друштвену функцију, те од инструмента који је пре свега био у функцији очувања породичне имовине, постаје инструмент прилагођавања садржине завештања измењеним околностима које би могле наступити након смрти завештаоца. Вид. Čeda Rajačić, *Teorija nasleđivanja – kao pravne ustanove, doktorska disertacija*, Zagreb 1958, 121; Tamara Đurđić Milošević, „Fideikomisarna supstitucija i sloboda zaveštajnog raspolaganja“, *Pravni život* 10/2012, 722.

2. ЗАМЕНА НАСЛЕДНИКА У ПРАВУ СРБИЈЕ

Руковођен настојањем обезбеђења примене завештајног наслеђивања у већој мери,⁴ односно омогућавања завештаоцу да се заоставштина након његове смрти распореди према његовој вољи, а не по правилима законског наслеђивања,⁵ Закон о наслеђивању Србије допушта просту супституцију. Он овом виду алтернативног стицања наследног права посвећује једну одредбу, прописујући да завештањем може бити одређено лице коме ће припасти наследство уколико постављени наследник не може или неће да наследи, при чему се на исти начин заменик може одредити и испорукопримцу.⁶ Идентично решење предвиђено је и Преднацртом Грађанског законика Србије.⁷ Постављени наследник, односно испорукопримац се назива институт, док се његов заменик назива супститут. С обзиром на чињеницу да ова установа нема за циљ следовање споменутих лица у истом својству, већ замену института супститутом, то се и сам заменик јавља као непосредни наследник завештаоца.⁸

Завештајна одредба о одређивању супститута у основи представља одредбу о именовању наследника или испорукопримца уз негативан одложни услов да лице којем је првенствено намењено право на наследство, односно испоруку, то право не стекне.⁹ Дакле, право на наслеђе, односно испоруку заменика условљено је наступањем супституционог случаја, који заправо представља испуњење наведеног услова. Супституциони случај може се састојати у различитим околностима: институтова смрт пре оставиоца, његова недостојност, неспособност или разбаштињење, као и одрицање од наслеђа, односно испоруке.¹⁰ Његово одређивање представља домен слободе завештаоачеве воље, преко које проста супституција нема домаћај. Само уколико завешталац није предвидео супституциони случај, до супституције ће доћи наступањем било ког од претходно наведених случајева, иако то Законом није изричито предвиђено.¹¹

⁴ Вид. Slavko Marković, *Nasledno pravo u Jugoslaviji*, Beograd 1978, 223.

⁵ Вид. Borislav T. Blagojević, *Nasledno pravo u Jugoslaviji – prava republika i pokrajina*, Beograd 1988, 246.

⁶ Вид. чл. 116 Закона о наслеђивању Србије – ЗНС, Сл. гласник РС, бр. 46/1995, 101/2003 – Одлука УСРС и 6/2015.

⁷ Вид. чл. 2711 Преднацрта Грађанског законика Србије, https://www.paragraf.rs/nacrti_i_predlozi/280519-prednacr-gradjanskog-zakonika-republike-srbije.html/, 29. октобар 2019.

⁸ Вид. Milan Kreč, Đuro Pavić, *Komentar Zakona o nasljeđivanju sa sudskom praksom*, Zagreb 1964, 236; В. Т. Blagojević, 247.

⁹ Вид. М. Креч, Ђ. Павић, 236; Nikola Gavella, Vlado Belaj, *Nasljedno pravo*, Zagreb 2008, 162–163; Наташа Стојановић, *Наследно право*, Ниш 2011, 239.

¹⁰ Вид. Оливер Б. Антић, Зоран М. Балиновац, *Коментар Закона о наслеђивању*, Београд 1996, 372; Д. Ђурђевић, 158.

¹¹ Вид. М. Креч, Ђ. Павић, 237; В. Т. Blagojević, 246; О. Б. Антић, З. М. Балиновац, 372; Слободан Н. Сворцан, *Коментар Закона о наслеђивању Србије са судском праксом*, Крагујевац 2004, 268; Д. Ђурђевић, 158; Н. Стојановић, 239.

Имајући у виду чињеницу да је супститут непосредни наследник завештаоца, то квалитети које он мора да испуни, одговарају онима који се захтевају у односу на било ког наследника. Тако, супститут мора надживети оставиоца, бити достојан за наслеђивање и мора се примити наследства. Када наступи супституциони случај, супститут ће се сматрати наследником и то од момента делације оставиоца. Стога, он не мора доживети моменат наступања супституционог случаја. Према општеприхваћеним ставовима доктрине, у овом случају, на наслеђе се позивају његови наследници.¹²

Иако код обичне супституције, најчешће, постоје два лица, проста супституција, по броју и квалитету наследника, али и наследних делова, може бити различита. Како у домаћем законодавству не постоји регулатива посвећена овом питању, према ставовима теорије, овај вид замене наследника, сходно принципу слободе завештавања, пружа могућност успостављања њених бројних модалитета. Тако завешталац првопостављеном наследнику може одредити два или више супститута, који се позивају један за другим на наслеђивање, у ком случају се ради о сукцесивној супституцији. За сваки степен супституције могу се одредити различити супституциони случајеви, при чему ни наследни делови не морају бити једнаки.¹³ Завешталац може институту одредити више супститута који се позивају паралелно на наслеђивање,¹⁴ у ком случају они наслеђују на једнаке делове, осим уколико завешталац не одреди другачије.¹⁵ Осим тога, могуће је за два или више санаследника као институте одредити једног супститута,¹⁶ при чему од воље завештаоца зависи да ли ће он наследити онда када код првог санаследника наступи супституциони случај или након што се он код свих њих оствари.¹⁷ У пракси је могућа и тзв. реципрочна (узајамна) супституција, где су сви санаследници један другом супституту¹⁸ и то према ставу доктрине, у сразмери њихових наследних делова, осим ако завешталац не одреди другачије или уколико нешто друго не произилази из околности случаја.¹⁹

С обзиром да наступањем супституционог случаја супститут постаје непосредни наследник, при чему се сматра да институт то никад није ни

¹² Вид. М. Крећ, Ђ. Павић, 236; S. Marković, 223; О. Б. Антић, З. М. Балиновац, 373; Н. Стојановић, 240.

¹³ Вид. М. Крећ, Ђ. Павић, 237; S. Marković, 222; В. Т. Благојевић, 246; О. Б. Антић, З. М. Балиновац, 373–374; С. Н. Сворцан, 268; Д. Ђурђевић, 159; Н. Стојановић, 240.

¹⁴ Вид. S. Marković, 222; В. Т. Благојевић, 246; О. Б. Антић, З. М. Балиновац, 374; С. Н. Сворцан, 268; Д. Ђурђевић, 159; Н. Стојановић, 240.

¹⁵ Вид. Д. Ђурђевић, 159.

¹⁶ Вид. М. Крећ, Ђ. Павић, 237; S. Marković, 222; В. Т. Благојевић, 246; О. Б. Антић, З. М. Балиновац, 374; Д. Ђурђевић, 159; Н. Стојановић, 241.

¹⁷ Вид. М. Крећ, Ђ. Павић, 237; Н. Стојановић, 241.

¹⁸ Вид. М. Крећ, Ђ. Павић, 237; S. Marković, 223; О. Б. Антић, З. М. Балиновац, 374; Д. Ђурђевић, 159; Н. Стојановић, 240–241.

¹⁹ Вид. М. Крећ, Ђ. Павић, 237.

био, то је супститут у обавези да испуни све испоруке, терете и налоге који су завештањем оптерећивали института, осим оних који су чисто личне природе или за које је оставилац изричито наредио да терете само института.²⁰

За разлику од просте супституције, домаће наследноправно уређење забрањује фидеикомисарну супституцију у ужем смислу,²¹ односно сукцесивно стицање наследног права где супституциони случај представља смрт претходног наследника. Наиме, Закон о наслеђивању Србије прописује да је ништава одредба у завештању којом завешталац именује наследника своме наследнику или испорукопримцу.²² Иако то није изричито споменуто, из споменуте одредбе произилази и забрањеност пупиларне и квазипупиларне супституције, као варијанти фидеикомисарне замене наследника у ужем смислу.²³ Забрањена је и прећутна, односно, посредна фидеикомисарна супституција, с обзиром на то да је ништава и одредба у завештању којом завешталац забрањује свом наследнику или испорукопримцу да отуђе ствар или право које им је оставио.²⁴

Међутим, полазећи од савременог схватања фидеикомисарне супституције у ширем смислу, домаће право, ипак, познаје њене поједине модалитете. Законом је наиме, осим у случају када је постављање наследника везано за рок који наступа смрћу претходног наследника, модификовање права наслеђа од стране завештаоца условом или роком допуштено. Именовање наследника под условом или роком, такође доводи до сукцесивног наслеђивања и правних односа који су једнаки оним који се успостављају између претходног наследника (фидуцијара) и потоњег наследника (фидеикомисара).²⁵ Тако,

²⁰ Вид. В. Т. Blagojević, 247.

²¹ О наведеном и осталим ограничењима слободе завештања, вид. Тамара Ђурђић Милошевић, „Ограничења својинске и завештајне слободе“, Зборник радова Правног факултета у Новом Саду 1/2019, 277–278.

²² Вид. чл. 159, ст. 1 ЗНС. У доктрини се с правом истиче да оваква формулација није језички и логички најпрецизнија, имајући у виду чињеницу да је накнадни наследник сукцесор завештаоца, а не претходног наследника. У том смислу, вид. М. Крећ, Ђ. Pavić, 238; Н. Стојановић, 241–242; Тамара Ђурђић Милошевић, Ограничење слободе завештајних располагања, докторска дисертација, Крагујевац 2018, 216.

²³ Пупиларна супституција представља завештајну одредбу којом се именује наследник свом малолетном детету за случај да оно умре пре стицања активне завештајне способности, док се квазипупиларна супституција огледа у постављању накнадног наследника свом детету или потомку због неспособности за расуђивање, с тим да накнадни наследник то својство губи уколико потомак до смрти стекне способност за расуђивање, а тиме и завештајну способност.

²⁴ Вид. чл. 159, ст. 2 ЗНС.

²⁵ Према ставу теорије, фидеикомисарна супституција по својој правној конструкцији не представља ништа друго него један облик постављања наследника или испорукопримаца под условом или роком, тако да је фидуцијар наследник под резолутивним условом или са завршним роком, а фидеикомисар под суспензивним условом или с почетним роком. Вид. М. Крећ, Ђ. Pavić, 238.

ако је наследник постављен под одложним условом или роком, заоставштина ће у тренутку оставиоачеве смрти припасти на уживање његовим законским наследницима ако из завештања не следи шта друго, а од момента остварења услова или истека рока, постављеном наследнику у својину. И обрнуто, заоставштина ће у тренутку оставиоачеве смрти припасти на уживање наследнику именованом под раскидним условом или роком, али ће остварењем услова, односно истеком рока, њу у својину стећи оставиоачеви законски наследници, ако из завештања не следи шта друго.²⁶ Због недовољног степена прецизности, приликом тумачења напред изнетих законских норми, у пракси је, с једне стране, неопходно водити рачуна о неизигравању забране фидеикомисарне супституције у ужем смислу, а с друге стране и о чињеници да поједине завештајне одредбе, иако стварају дејства слична оним до којих доводи фидеикомисарна супституција, нису забрањене, као што је то случај са установљавањем права на испоруку у виду плодуживања.²⁷

Преднацртом Грађанског законика Србије је преузета постојећа одредба о забрањености фидеикомисарне супституције у ужем смислу, допуњена правилом према којем би одређивање наследника своје наследнику могло било установљено само у једном степену, при чему би однос између њих, требало тумачити као однос испорукопримца и наследника.²⁸ Сагласни смо са схватањима доктрине да предложени нормативни концепт прелази границу која раздваја фидеикомисарну супституцију у ужем смислу и испоруке плодуживања;²⁹ одступа од суштинске карактеристике фидеикомисарне супституције која се огледа у сукцесивности наслеђивања, с обзиром на то да код испоруке плодуживања, оба субјекта, дакле и сопственик и плодуживалац у време отварања наслеђа стичу одређена права;³⁰ као и да се оваквом одредбом, у крајњима концеквенцама, испорука плодуживања коју је према домаћим прописима иначе могуће конституисати, неоправдано ставља у правне оквире фидеикомисарне супституције.³¹ Стога, сматрамо да ово решење није прихватљиво.

Ипак, чини се да увођењу фидеикомисарне замене за случај смрти претходног наследника, у српском праву има места, имајући пре свега у виду чињеницу да њено одређивање у данашње време налажу другачији разлози у односу на оне које су преовлађивали у прошлости. Оно би допринело про-

²⁶ Вид. чл. 125, ст. 1, чл. 126, чл. 128, ст. 1 и чл. 129, ст. 1 ЗНС.

²⁷ Вид. М. Крећ, Ђ. Павић, 238-239; О. Б. Антић, З. М. Балиновац, 440-441; Н. Стојановић, 242; Т. Ђурђић Милошевић (2018), 216.

²⁸ Вид. чл. 2755, ст. 1-3 Преднацрта Грађанског законика Србије.

²⁹ Вид. Наташа Стојановић, „Преднацрт Грађанског законика Републике Србије и наслеђивање“, Зборник радова Правног факултета у Нишу 62/2012, 201.

³⁰ У том смислу, вид. Н. Стојановић (2012), 201; Т. Ђурђић Милошевић (2018), 217.

³¹ Вид. Т. Ђурђић Милошевић (2018), 218.

ширењу слободe завештајног располагања, чији би значај долазио до изражаја, пре свега, посматрано са аспекта могућности економски сврсисходног планирања расподеле заоставштине, односно прилагођавања завештајних располагања околностима које могу наступити након смрти завештаоца. У теорији се наводи да би помоћу фидеикомисарне супституције у ужем смислу, завешталац могао да оствари одређене корисне циљеве, које му постојећи систем наследноправних норми не омогућује или барем не на најефикаснији начин. Они се огледају у могућности додељивања заоставштине оставиочевим сродницима првог и другог наследног реда, без угрожавања егзистенцијалног и социјалног статуса супружника, омогућавању постмортално зачетој деци да се појаве у својству накнадног наследника, као и у равноправном учешћу свих припадника породичне генерације у расподели заоставштине.³² Према би поједини од ових циљева могли бити реализовани и путем испоруке плодoуживања, фидеикомисарна супституција има предност у односу на њу, јер претходном наследнику омогућује боље економско искоришћавање заоставштине, с обзиром на то да он, за разлику од плодoуживаоца, има право располагања, које је ограничено у интересу заштите накнадног наследника.³³ Иако из Закона о наслеђивању Србије произилази да положај претходног наследника одговара положају плодoуживаоца³⁴ и да он не може слободно располагати заоставштином, компаративно посматрано, то по правилу, није случај.³⁵

Из изнетих разлога, мишљења смо да правна регулатива фидеикомисарне супституције за случај смрти претходног наследника у српском праву, не би требало да одступа од њене суштинске карактеристике која се огледа у сукцесивности наслеђивања. Имајући у виду да она компликује правне односе, евентуално одређивање за овакав нормативни приступ намеће појачан опрез приликом дефинисања конкретних законских солуција, због чега би у циљу што већег степена правне извесности, било неопходно прецизно одредити њене границе. Оне се тичу: могућих начина одређивања овог облика замене наследника, круга лица који се могу појавити у својству

³² О наведеном, опширније вид. D. Đurđević, „Fideikomisarna supstitucija u evropskim pravnim porecima i u srpskom pravu“ у: *Pravni kapaciteti Srbije za evropske integracije*, knj. 5, Beograd: Pravni fakultet у Beogradу 2010, 115–124.

³³ Ibid, 119.

³⁴ О заоставштини као предмету права плодoуживања, вид. Даница Попов, „Појам и предмет права плодoуживања у Преднацрту Грађанског Законика Републике Србије“, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду* 4/2017, 1314–1315.

³⁵ У доктрини је већ истакнуто како је у упоредном праву заузет скоро једнодушан став да претходни наследник није исто што и „плодoуживалац заоставштине“, већ да је претходни наследник „временски ограничен наследник заоставштине.“ У том смислу, вид. Д. Ђурђевић, „Правни положај претходног наследника“, *Анали Правног факултета у Београду* 1/2011, 106, 112.

накнадног наследника, као и дозвољеног броја смена наследника, односно, временског периода на који се она може успоставити.³⁶ При свему томе, нарочиту пажњу требало би посветити детаљном уређењу правне позиције претходног и накнадног наследника, у контексту балансирања њихових супротстављених интереса.

3. ЗАМЕНА НАСЛЕДНИКА У ОСТАЛИМ САВРЕМЕНИМ ПРАВИМА ЕВРОПЕ

У циљу сагледавања облика замене наследника, начина и обима уређености овог института, специфичности у његовом нормирању, као и сличности и разлика у односу на домаће законодавство, у наредним редовима биће приказана постојећа нормативна решења садржана у: Аустрији, Немачкој и Швајцарској, као припадницама германског правног круга; Француској, Италији и Шпанији, као системима романског правног круга; те у законодавствима бивших социјалистичких земаља, укључујући и државе региона, као што су Русија, Бугарска, Мађарска, Чешка, Словенија, Хрватска, Федерација БиХ, Македонија и Црна Гора.

3.1. Замена наследника у земљама германске правне традиције

Наследноправним прописима Немачке, Аустрије и Швајцарске, као облици замене наследника дозвољене су како проста, тако и фидеикомисарна супституција. Правној регулативи првог споменутог облика замене наследника у овим законодавствима није посвећен исти степен пажње, док се, када је реч о фидеикомисарној смени наследника, њен конкретан концепт у мањој или већој мери разликује, претежно посматрано са аспекта начина нормирања њених ограничења.

3.1.1. Проста сукцесијна супституција

У праву Швајцарске, проста супституција регулисана је одредбом према којој завешталац може именовати једно или више лица као наследнике или испорукопримце, у случају да постављени наследник не доживи момент делације оставиоца или се одрекне наслеђа.³⁷ Законодавства Аустрије и

³⁶ У делу теорије, учињен је конкретан предлог, према којем би фидеикомисарну супституцију требало допустити у једном степену, а њено трајање ограничити на период од 30 година. Вид. Т. Ђурђић Милошевић (2018), 221.

³⁷ Вид. пар. 487 Schweizerischen Zivilgesetzbuch – ZGB, <https://www.admin.ch/opc/de/classified-compilation/19070042/index.html/>, 04. октобар 2019.

Немачке овом облику замене наследника посвећују већи број одредаба. У том смислу, поред регулисања њене примене, која је у аустријском праву могућа у случају када постављени наследник не стекне наследство,³⁸ односно, у немачком праву, када он не може или неће да наследи,³⁹ у оба законодавства установљена је претпоставка према којој је завешталац, у случају када су санаследници узајамно одређени као супститути, имао намеру да и на супституцију распростре делове одмерене у постављању наследника.⁴⁰ Грађанским закоником Аустрије изричито је прописана и могућност вишестепеног одређивања просте супституције, претпоставка према којој се све обавезе које терете института, односе и на његовог заменика, осим уколико нису изричитом вољом завештаоца или на основу околности случаја ограничени на личност првопостављеног наследника, као и правило према којем проста супституција у случају сумње престаје онда када је институт стекао наследство.⁴¹ Грађанским закоником Немачке установљена је и претпоставка према којој ће се када завешталац одреди супститута за случај када институт не може или неће да наследи, у случају сумње сматрати да до супституције долази у обе споменуте ситуације, те правило према којем постављање супститута завештајном наследнику има предност у односу на примену принципа прираштаја у завештајном праву.⁴²

3.1.2. Фидеикомисарна супституција

Према изричитом слову Грађанског законика Немачке, завешталац је овлашћен да за наследника именује једно лице (претходни наследник – Vorerbe), одређујући да ће након наступања супституционог случаја, ово својство стећи друго лице (накнадни наследник – Nacherbe),⁴³ при чему он на овај начин може именовати и више од два наследника сукцесивно. Круг супституционих случајева одређен је на широк начин, с обзиром на то да супституција може наступити услед смрти претходног наследника, али и неке друге околности, као што су одређени временски тренутак или испуњење

³⁸ Вид. пар. 604, ст. 1 Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch – ABGB, <https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10001622/>, 04. октобар 2019.

³⁹ Вид. пар. 2096-2097 Bürgerliches Gesetzbuch – BGB, <https://www.gesetze-im-internet.de/bgb/BGB.pdf/>, 07. октобар 2019.

⁴⁰ Вид. пар. 607 ABGB и пар. 2098, ст. 1 BGB.

⁴¹ Вид. пар. 604, ст. 1, пар. 606 и пар. 615, ст. 1 ABGB. Опширније вид. Bernhard Echer, Erbrecht, Bürgerliches Recht, Band VI, Wien 2016, 84–86; Wolfgang Zankl, Erbrecht, Lehr – und Praxishandbuch, Wien 2017, 74–75.

⁴² Вид. пар. 2097 и пар. 2099 BGB. О простој замени наследника у немачком праву, детаљније вид. Hans Brox, Wolf – Dietrich Walker, Erbrecht, München 2010, 190–192; Lutz Michalski, BGB – Erbrecht, München 2010, 240–245; Dirk Olzen, Erbrecht, Berlin 2009, 117–118.

⁴³ Вид. пар. 2100 BGB.

услова. Уколико завешталац није предвидео околност која ће представљати супституциони случај, сматраће се да је то смрт првопостављеног наследника.⁴⁴ У својству накнадног наследника може се наћи и постхумно зачето дете. Ово произилази из одредбе према којој ће се у случају када завешталац постави за наследника особу која није зачета у моменту отварања наследства, у сумњи узети да је она именована за накнадног наследника. Претходно речено важи само уколико се не утврди да није у складу са намером оставиоца да се то лице појави у својству фидеикомисара, када овакво именовање неће производити правно дејство.⁴⁵

У моменту наступања супституционог случаја, претходни наследник губи то својство, а накнадни наследник га стиче.⁴⁶ Уколико накнадни наследник умре пре наступања супституционог случаја, али доживи моменат делације, тада његово право прелази на његове наследнике, осим уколико се може претпоставити да је завешталац имао другачију намеру. Међутим, када је он именован под одложним условом, тада мора доживети не само моменат оставиоачеве смрти, већ и уколико оставилац завештањем није нешто друго предвидео, у случају сумње и моменат испуњења услова.⁴⁷

Након смрти завештаоца претходни наследник, као универзални сукцесор у начелу може да располаже заоставштином,⁴⁸ с тим што је његова слобода располагања ограничена у интересу накнадног наследника. У том смислу, треба имати у виду правило према којем заоставштина док се налази код претходног наследника представља посебну имовинскоправну целину на коју се примењују правила о реалној суброгацији.⁴⁹ Такође, располагања непокретностима, правима на њима, регистрованим бродовима и бродоградилиштима од стране претходног наследника нису пуноважна у моменту наступања супституционог случаја у оној мери у којој би право накнадног наследника било осујећено или угрожено. У моменту наступања супституционог случаја правна дејства неће производити ни она располагања која су од стране претходног наследника учињена бесплатно или са циљем испуњења обећања поклона које је он дао, осим уколико су они учињени из моралне дужности или разлога пристојности.⁵⁰ Претходни наследник има обавезу да правилно управља заоставштином ради њеног очувања за накнадног наследника.⁵¹ У циљу остварења своје правне позиције, накнадни наследник

⁴⁴ Вид. пар. 2106, ст. 1 BGB.

⁴⁵ Вид. пар. 2101, ст. 1 BGB.

⁴⁶ Вид. пар. 2139 BGB.

⁴⁷ Вид. пар. 2108 у вези са пар. 2074 BGB.

⁴⁸ Вид. пар. 1922, ст. 1 и пар. 2112 BGB.

⁴⁹ Вид. пар. 2111 BGB.

⁵⁰ Вид. пар. 2113, ст. 1–2 BGB.

⁵¹ Вид. пар. 2134 BGB.

има овлашћење да захтева извршење пописа и процене заоставштине.⁵² Уколико услед понашања претходног наследника или његовог неповољног финансијског стања постоји бојазан од значајније повреде права накнадног наследника, он може захтевати предузимање одговарајућих мера обезбеђења заоставштине.⁵³ Међутим, завешталац може ослободити претходног наследника од већине ограничења и обавеза предвиђених законом.⁵⁴

Изнети начин регулативе несумњиво говори у прилог либералности усвојеног концепта фидеикомисарне замене наследника, који произилази из круга лица у чију корист се може располагати на овај начин, разноврсних околности које могу егзистирати као супституциони случај, а напослетку и из могућности сукцесивног наслеђивања кроз генерације.⁵⁵ Ипак, ограничење фидеикомисарног режима постоји, с обзиром на то да фидеикомисарна супституција не производи правно дејство након што истекне 30 година од момента оставиоачеве смрти, што значи да током тог периода мора наступити супституциони случај. Међутим, у циљу заштите интереса породице, од овог правила су прописани изузеци. Тако, она може производити правно дејство и након истека наведеног рока, онда када супституциони случај подразумева наступање неке околности која је правно или економски повезана са личношћу претходног или накнадног наследника. Наследник у погледу чије личности треба да наступи конкретан догађај мора бити физичко лице које је рођено или зачето у моменту смрти завештаоца.⁵⁶ Након истека споменутог рока фидеикомисарна супституција производиће правно дејство и онда када су претходном или накнадном наследнику одређени брат или сестра као накнадни наследници, при чему супституциони случај представља управо њихово рођење.⁵⁷ Циљ прописивања овог изузетка је омогућавање завештаоцу да целокупну заоставштину правично распореди свим сродницима из одређене генерације, подразумевајући под њима и оне сроднике који би могли да се роде након завештаоачеве смрти.⁵⁸

У законодавству Швајцарске дозвољеност фидеикомисарне супституције произилази из одредбе према којој је завешталац овлашћен да постави једно лице као претходног наследника и да истовремено за њега конститу-

⁵² Вид. пар. 2121, ст. 1 BGB.

⁵³ Вид. пар. 2128, ст. 1 BGB.

⁵⁴ Вид. пар. 2136 у вези са пар. 2113 (1), 2114, 2116–2119, 2123, 2127–2131, као и пар. 2133–2134 BGB. О правном положају претходног и накнадног наследника, видети детаљније: Н. Brox, W. D. Walker, 201–206; L. Michalski, 254–259; D. Olzen, 121–123.

⁵⁵ У том смислу, такође вид. Т. Ђурђић Милошевић (2018), 209–210.

⁵⁶ Вид. пар. 2109, ст. 1, тач. 1 BGB. У доктрини се као примери за то наводе смрт претходног наследника, ступање претходног наследника у брачну заједницу, добијање потомства од стране потоњег наследника итд. У том смислу, вид. D. Ђурђевић (2010b), 111–112.

⁵⁷ Вид. пар. 2109, ст. 1, тач. 2 BGB; Н. Brox, W. D. Walker, 197–198.

⁵⁸ Вид. D. Ђурђевић (2010b), 113.

ише обавезу да тако стечену имовину пренесе на другог наследника.⁵⁹ Као што је то случај и у немачком праву, круг супституционих случајева одређен је на широк начин, те се овај облик супституције може везати за услов, рок или смрт претходног наследника. У случају када од стране завештаоца није нешто друго предвиђено, до преноса наследства долази у моменту смрти претходног наследника.⁶⁰ У својству накнадног наследника, може се наћи и лице које није ни рођено, ни зачето у моменту смрти оставиоца,⁶¹ с тим да мора доживети моменат наступања супституционог случаја,⁶² што према схватању доктрине значи да оно у том моменту мора бити рођено или зачето.⁶³ У случају када накнадни наследник не доживи моменат наступања супституционог случаја, заоставштина припада претходном наследнику, осим уколико завешталац није предвидео другачије.⁶⁴

Претходни наследник стиче заоставштину на начин као и било који други наследник, односно постаје власник наслеђене имовине уз обавезу да је пренесе накнадном наследнику.⁶⁵ Као мере које служе заштити правне позиције накнадног наследника, швајцарско законодавство прописује обавезност пописа и процене заоставштине, као и пружање обезбеђења од стране претходног наследника, осим уколико га је завешталац изричито ослободио споменуте обавезе. У случају када се ради о непокретности, могућ је и одговарајући упис у јавни регистар постојања обавезе претходног наследника да изврши њихов пренос на накнадног наследника.⁶⁶

За разлику од немачког законодавства, у швајцарском праву није изричито одређено временско трајање овог облика супституције, већ је ово питање регулисано на начин према којем је њено установљаване дозвољено само у једном степену. Стога, накнадни наследник након што наступи супституциони случај, није обавезан да наследство чува ради преноса на неког другог накнадног наследника.⁶⁷ Међутим, имајући у виду чињеницу да непостојање временског лимита успостављања фидеикомисарне супституције може довести до трајног искључења заоставштине из правног промета, швајцарска доктрина и пракса су аналогном применом одредбе којом се уређује временско ограничење плодоуживања установљеног у корист правног лица,

⁵⁹ Вид. чл. 488, ст. 1 ZGB.

⁶⁰ Вид. чл. 489, ст. 1 ZGB.

⁶¹ Вид. чл. 545, ст. 1 ZGB.

⁶² Вид. чл. 492, ст. 1 ZGB.

⁶³ У том смислу, вид. D. Đurđević (2010b), 122.

⁶⁴ Вид. чл. 492, ст. 2 ZGB.

⁶⁵ Вид. чл. 491 ZGB.

⁶⁶ Вид. чл. 490, ст. 1–2 ZGB; Audrey Leuba, „Law of Inheritance“, Introduction to Swiss law (eds. F. Dessemontet, T. Ansay), Kluwer Law International 2004, 84.

⁶⁷ Вид. чл. 488, ст. 2 ZGB.

усвојили став да фидеикомисарни однос престаје након истека рока од 100 година од смрти оставиоца.⁶⁸

Према Грађанском законнику Аустрије, фидеикомисарна замена наследника постоји у случају када завешталац обавезе наследника да примљено наследство након своје смрти или у другим одређеним случајевима, као што су испуњење услова или истек рока, пренесе другом именованом наследнику. Као што је то случај и у осталим земљама германске правне традиције, уколико супституциони случај није прецизиран, под њим ће се подразумевати смрт претходног наследника.⁶⁹ У случају када је завешталац поставио наследника под одложним или раскидним условом или роком, као и уколико је забранио наследнику да располаже путем завештања наслеђеном имовином, може се говорити о постојању тзв. конструктивне фидеикомисарне супституције.⁷⁰ Аустријско право познаје и фидеикомисарну супституцију на остатку, под којом се подразумева овлашћење претходног наследника да располаже наслеђеном имовином по својој вољи, односно право накнадног наследника да наследи само оно што остане након смрти претходног наследника.⁷¹

Док не наступи супституциони случај, претходни наследник има ограничено право својине са правима и обавезама плодуживаоца.⁷² Руковођен тежњом заштите положаја претходног наследника, Закоником је прописано да ће се у случају када је супституција нејасно изражена, она тумачити на начин да слобода наследника у располагању имовином буде у најмањој мери ограничена.⁷³

Специфичност аустријског права огледа се у законском решењу према којем завешталац може неограничено именовати накнадне наследнике, тако да једни за другим наслеђују заоставштину, али само уколико су из реда његових савременика, односно уколико су рођени или барем зачети у тренутку оставиоцеве смрти.⁷⁴ Међутим, уколико они нису савременици завештаоца, трајање фидеикомисарне супституције је ограничено прописивањем максималног броја супституционих случајева. Уколико се ради о новцу и покретним стварима, она је дозвољена у два степена, док је у случају располагања непокретностима, дозвољена само у једном степену.⁷⁵ Фидеикомисарни режим коначно престаје, односно гаси се и онда када више не постоји ниједан од позваних накнадних наследника, односно, када заоставштину наследи онај накнадни наследник који је, као такав, последњи именован од

⁶⁸ Вид. D. Đurđević (20106), 114–115.

⁶⁹ Вид. пар. 608 ABGB.

⁷⁰ Вид. пар. 707 и пар. 610 ABGB; В. Eccher, 88; W. Zankl, 75–76.

⁷¹ Вид. пар. 609 ABGB.

⁷² Вид. пар. 613, ст. 1 ABGB.

⁷³ Вид. пар. 614 ABGB.

⁷⁴ Вид. пар. 611 ABGB.

⁷⁵ Вид. пар. 612 ABGB. О фидеикомисарној супституцији у аустријском праву, детаљније вид. В. Eccher, 86–92; W. Zankl, 75–80.

3.2.2. Фидеикомисарна суйсџијуција

Пре реформе наследног права из 2006. године, француско законодавство је начелно забрањивало фидеикомисарну супституцију. Ипак, у њему су и до тада били дозвољени одређени облици фидеикомисарне супституције, као изузеци од споменутог правила.⁷⁹ Након споменуте реформе, Грађански законик Француске дозвољава фидеикомисарну супституцију, предвиђајући да завешталац путем добродоног располагања може да обавезе наследника, односно испорукопримца да добра која су му остављена чува, те да их након своје смрти пренесе на следећег стицаоца којег је завешталац одредио путем добродоног располагања.⁸⁰ Она је дозвољена у једном степену, што значи да завешталац не може наметнути обавезу фидеикомисару да чува наследство за следећег накнадног наследника, у ком својству се према постојећем законодавству може појавити било које лице.⁸¹

Иако у принципу забрањује могућност успостављања фидеикомисарног режима, Грађански законик Италије дозвољава одређене изузетке од овог правила, мотивисан тежњом пружања заштите одређеним категоријама лица блиским завештаоцу. Тако је допуштено да завешталац изјавом своје последње воље одреди за претходног наследника или испорукопримца свог малолетног или пословно неспособног потомка, као и супружника лишеног пословне способности, истовремено именујући за накнадног наследника физичко или правно лице *које се њод надзором сџарашеља на адекватан начин бринуло о џрећходном наследнику*.⁸² Претходни наследник има положај плододуживаоца, с тим што у законом предвиђеним случајевима, суд може дати дозволу за располагање заоставштином.⁸³ Заоставштина прелази на накнадног наследника у моменту смрти претходног наследника. Уколико накнадни наследник умре, односно престане да постоји за живота претходног

законика Шпаније – ГЗШ, <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-1889-4763/>, 25. октобар 2019.

⁷⁹ У том смислу, било је допуштено да завешталац постави своје дете као претходног наследника, истовремено предвиђајући да ће након дететове смрти заоставштина припасти његовим првостепеним потомцима, као накнадним наследницима. Осим тога, лице које није имало потомке, могло је да путем завештања именује своју браћу и сестре за претходне наследнике и да истовремено предвиди да ће након њихове смрти заоставштину наследити њихова деца (односно, завештаочеви сестрићи и сестричине, братанци и братанице, синовци и синовце) као накнадни наследници (чл. 1048–1050 старог текста СС). Опширније вид. Alain Delfosse, Jean – François Peniguel, *La réforme des successions et des libéralités*, Paris 2006, 229–236.

⁸⁰ Вид. чл. 1048 СС.

⁸¹ Вид. чл. 1053 СС; A. Delfosse, J. F. Peniguel, 236–237; Philippe Malaurie, Laurent Aynés, *Les successions les libéralités*, Paris 2010, 382.

⁸² Вид. чл. 692, ст. 1–2 и чл. 697 ГЗИ.

⁸³ Вид. чл. 693–694 ГЗИ.

наследника, након наступања супституционог случаја, заоставштина ће припасти законским наследницима претходног наследника.⁸⁴

У праву Шпаније дозвољеност фидеикомисарне супституције произилази из законске одредбе која завештаоца овлашћује да обавезе именованог наследника или испорукопримца да сачува наслеђена добра и да их у целини или делимично пренесе на треће лице као накнадног наследника. Да би произвео правно дејство, овај облик замене наследника мора бити изричито предвиђен у завештању, при чему се њиме, по правилу, не може угрозити нужни део наследника. Иако експлицитно временско ограничење фидеикомисарног односа не постоји, фидеикомисарна супституција лимитирана је одредбом према којој ће она производити правно дејство уколико је установљена у највише два степена или у корист лица која су жива у моменту оставиочеве смрти.⁸⁵ Након оставиочеве смрти, накнадни наследник стиче право на заоставштину, чак и ако умре пре претходног наследника, у ком случају она припада његовим наследницима.⁸⁶

Као модалитети одређивања фидеикомисарне супституције у ужем смислу, Грађанским закоником Шпаније дозвољене су и пупиларна и квазипупиларна супституција. У том смислу, прописано је да родитељи или било који преци могу свом потомству одредити наследника за случај да потомак умре пре него што напуни четрнаест година, када се у праву ове земље стиче завештајна способност. Такође, они могу именовати наследника и било ком свом потомку који је напунио четрнаест година, а који је неспособан за расуђивање и услед тога завештајно неспособан. Оба споменута модалитета, у случају када су иза потомака остали њихови нужни наследници, производе правно дејство искључиво у оквиру расположивог дела заоставштине.⁸⁷

⁸⁴ Вид. чл. 696 ГЗИ. О фидеикомисарној супституцији у праву Италије, опширно вид. Trattato di diritto delle successioni e donazioni, II La successione testamentaria (dir. Giovanni Bonilini), Giuffrè Editore 2009, 1785–1812, https://books.google.rs/books?id=oWyvgj_apo0C&pg=PR42&lpg=PR42&dq=sostituzione+fedecommissaria+bonilini&source=bl&ots=NuRYWH70wb-&sig=ACfU3U2mlqXssYQU9usYOHеUoBAkm6TU_w&hl=en&sa=X&ved=2ahUKЕwіZ-tyEpIv-mAhVzsHEKHZ9іCTcQ6AEwAnoECAYQAQ#v=onepage&q=sostituzione%20fedecommissaria%20bonilini&f=false/, 12. новембар 2019.

⁸⁵ Вид. чл. 781–783 и чл. 789 ГЗИШ; Опширније вид. Carlos Jiménez Gallego, XIII.-1. A) Sustituciones fideicomisarias. Perspectiva comparada, 541–547, http://ibdigital.uib.es/greenstone/collect/boletinJurisprudencia/index/assoc/Bajlib_2/016_t017/_537.dir/Bajlib_2016_t017_537.pdf./, 12. новембар 2019.

⁸⁶ Вид. чл. 784 ГЗИШ.

⁸⁷ Вид. чл. 775–777 ГЗИШ. Опширније о наведеним модалитетима, вид. Mª F. Moretón Sanz, La sustitución pupilar y cuasipupilar o ejemplar: el patrimonio del menor de 14 años e incapacitados, Revista sobre la infancia y la adolescencia 2015, 84–103, https://www.researchgate.net/publication/276132532_La_sustitucion_pupilar_y_cuasipupilar_o_ejemplar_el_patrimonio_del_menor_de_14_anos_e_incapacitados./, 14. новембар 2019.

3.3. Замена наследника у бившим социјалистичким државама и земљама региона

У складу са тенденцијом регулативе просте супституције у савременим законодавствима Европе, овај облик замене наследника дозвољен је и у бившим социјалистичким земљама, као што су Бугарска, Русија, Мађарска и Чешка, као и у свим државама насталим на простору бивше СФРЈ. С друге стране, фидеикомисарна супституција у ужем смислу, у већини споменутих законодавстава је забрањена, што не представља случај само у мањем броју ових земаља, по правилу, у оним у којима је до доношења нових Грађанских законика дошло током овог века, као што су Мађарска и Чешка.

3.3.1. *Проста супституција*

Наследноправним прописима Бугарске, Русије, као и земаља региона, проста супституција је могућа у погледу одређеног круга супституционих случајева, који су у зависности од конкретног законодавства, уопштеније или ближе дефинисани. Тако је у праву Бугарске, као и у правима свих земаља насталих на простору бивше СФРЈ прописано да завешталац може одредити лице коме ће припасти наследство или испорука за случај да постављени наследник или испорукопримац умре пре њега, одрекне се наслеђа или буде недостојан за наслеђивање.⁸⁸ У законодавству Русије завешталац назначеном завештајном наследнику или лицу из круга законских наследника може одредити супститута за случај када он умре пре завештаоца, истовремено са њим или након отварања наслеђа не успевши да прихвати наследство. Замена наследника могућа је и уколико институт не прихвати наследство по неком другом основу или се одрекне права да наследи, те у случају када он нема право да наследи, односно уколико је недостојан за наслеђивање.⁸⁹ У свим овим правима, завешталац може одредити супституцију у више степени.⁹⁰

⁸⁸ Вид. чл. 21, ст. 1 Закона о наслеђивању Бугарске – ЗНБ, <https://lex.bg/laws/ldoc/2121542657/>, 03. новембар 2019; чл. 94, ст. 1–2 Закона о наслеђивању Црне Горе, *Sl. list CG*, бр. 74/2008 и 75/2017 – одлука УС; чл. 100, ст. 1–2 Закона о наслеђивању у Федерацији Босне и Херцеговине – ЗНФБиХ, *Sl. novine Federacije BiH*, бр. 80/2014; чл. 97, ст. 1–2 Закона за наслеђивање Македоније – ЗНСМ, *Сл. весник на РМ*, бр. 47/1996 и 18/2001 – др. закон; чл. 79, ст. 1–2 Закона о дедованју Словеније – ЗДС, *Ur. list SRS*, бр. 15/1976, 23/1978 и *Ur. list RS*, бр. 13/1994 – ЗН, 40/1994 – одл. УС, 117/2000 – одл. УС, 67/2001, 83/2001 – ОЗ, 73/2004–ЗН–С, 31/2013 – одл. УС и 63/2016; као и чл. 44, ст. 1 Закона о наслеђивању Хрватске – ЗНН, *Narodne novine*, бр. 48/2003, 163/2003, 35/2005, 127/2013, 33/2015 и 14/2019.

⁸⁹ Вид. чл. 1121, ст. 2 Грађанског кодекса Руске Федерације – ГКРФ, <http://base.garant.ru/10164072/>, 03. новембар 2019.

⁹⁰ О простој супституцији у споменутих правима, детаљно вид. Христо Тасев, Българско наследство право, *София* 1993, 83–84; Господин Господинов, *Наследството и делбата*

Према Грађанском законнику Мађарске, завешталац има могућност да именује супститута за случај када првопостављени наследник умре пре оставиоца, буде проглашен недостојним за наслеђивање или у случају његовог искључења или одрицања од наследства.⁹¹ Уколико је постављени наследник уједно и законски наследник оставиоца, као супститут ће се сматрати његов потомак, у случају када би он по правилима законског наслеђивања ступио на његово место, осим уколико завешталац не одреди другачије.⁹² У праву Чешке, осим начелне одредбе о могућности постављања супститута првопостављеном наследнику, уређена су још нека питања која се односе на овај вид замене наследника. У том смислу, установљена је претпоставка према којој ће када је завешталац одредио супститута за случај када институт не може или неће да наследи, сматрати да супституција наступа у обе ситуације. Изричито су прописани и модалитети овог облика замене наследника, као и правила наслеђивања везана за њих. Тако је предвиђена могућност сукцесивне просте супституције, као и правило према коме у случају истовременог постављања више супститута наследнику, наслеђује оно лице које је на листи супститута најближе особи која није наследила. Уколико је успостављена реципрочна замена наследника, када завешталац није нешто друго предвидео, узима се да је он желео да и на супституцију распростре делове одмерене у постављању наследника. Прописано је и да ће се сва оптерећења наметнута институту, односити и на супститута, осим уколико је завешталац одредио другачије или када то произилази из околности случаја, а напослетку и правило да моментом стицања наследства од стране института, проста супституција остаје без дејства.⁹³

му, Софија 1995, 62; Александър Г. Цонов, Коментар по Закона за наследството, Софија 1993, 64–65; Тамара Евгеньевна Абова, Марк Моисеевич Богуславский, Андрей Геннадьевич Светланов, Коментарий к Гражданскому кодексу Российской Федерации, Части третьей, Москва 2004, 26; Б. А. Булаевский, Р. И. Виноградова, А. Ф. Ефимов, Т. Л. Левшина, Е. А. Павлова, И. В. Пантелеева, Н. В. Сучкова, М. Л. Шелютто, О. Ю. Шилохвост, К. Б. Ярошенко, Коментарий к Гражданскому кодексу Российской Федерации, Части третьей, Москва 2007, 37–38; Михаил Сергеевич Абраменков, Петр Валерьевич Чугунов, Наследственное право, Москва 2019, 148–155; N. Gavella, V. Belaj, 162–163; Karel Zupančič, Dedovanje z uvodnimi pojasnili prof. Dr Karla Zupančiča, Ljubljana 2005, 91–92; Кирил Чавдар, Коментар на законот за наследувањето, Скопје 1996, 188–190.

⁹¹ Вид. 7:27 § (1) у вези са 7:4 § Грађанског законика Мађарске – ГЗМ, http://net.jogtar.hu//jrg/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1300005.TV/, 30. октобар 2019.

⁹² Вид. 7:27 § (2) ГЗМ.

⁹³ Вид. чл. 1507–1511 Грађанског законика Чешке – ГЗЧ, <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-89/02>. новембар 2019; Вид. Petr Novotný, Monika Novotná, Nový Občanský zákoník, Dědické právo, Grada Publishing 2014, 69–70.

3.3.2. Фидеикомисарна сујсџићуција

Грађански кодекс Русије не нормира фидеикомисарну замену наследника, док је у појединим законодавствима ове групе земаља она изричито забрањена. Тако, Закон о наслеђивању Бугарске забрањује завештаоцу да обавезе свог наследника да наслеђени део или целу заоставштину сачува и пренесе на треће лице након своје смрти.⁹⁴ Исто је предвиђено и правима свих земаља региона, с обзиром да у њима завешталац не може одредити наследника свом наследнику нити испорукопримцу.⁹⁵ Међутим, у последње споменутим законодавствима, као што је то случај и у домаћем праву, дозвољени су поједини модалитети фидеикомисарне супституције. Тако, сукцесивно наслеђивање или стицање права на испоруку уз ограничење условом или роком (осим већ споменутог, тј. оног који се реализује моментом смрти претходног наследника), није забрањено, јер таква завештајна одредба не представља одредбу о фидеикомисарној супституцији посматраној у ужем смислу.⁹⁶

С друге стране, у правима Мађарске и Чешке, фидеикомисарна супституција представља дозвољену садржину завештања.

Грађанским закоником Мађарске је начелно прописано да је непуноважно завештајно располагање на основу којег на целини или делу заоставштине, почев од наступања неког догађаја или од одређеног временског тренутка, друго лице ступа на место дотадашњег наследника, те да ће се у случају именованга накнадног наследника за случај смрти претходног наследника, сматрати да је у питању проста супституција, уколико су за то испуњени услови. Међутим, од претходно наведеног правила постоје два изузетка. Тако, завешталац може да именује накнадног наследника за случај смрти супружника као првобитно именованог наследника у погледу дела заоставштине коју он стиче. Именовање накнадног наследника не утиче на право супружника по основу теретних располагања и право на бестеретно располагање у вредности која не премашује вредност уобичајених поклона. Осим тога, мађарско законодавство дозвољава и пупиларну супституцију, с обзиром на правило према којем завешталац може да именује накнадног наследника у погледу заоставштине која припада потомку као првобитно именованом наследнику, уколико потомак у тренутку отварања наслеђа не располаже завештајном способношћу и умре пре него што би стекао ову

⁹⁴ Вид. чл. 21, ст. 2 ЗНБ.

⁹⁵ Вид. чл. 94, ст. 3 ZNCG, чл. 100, ст. 3 ZNFBiH, чл. 97, ст. 3 ЗНСМ, чл. 79, ст. 3 ZDS и чл. 44, ст. 2 ZNH.

⁹⁶ Вид. чл. 17 ЗНБ, чл. 97, ст. 2–3 ZNCG, чл. 103, ст. 2–3 ZNFBiH, чл. 100, ст. 2–3 ЗНСМ, чл. 82, ст. 2–3 ZDS и чл. 47, ст. 2–3 ZNH.

способност. Именовање накнадног наследника потомку, не утиче на његово право располагања које он има у оквиру своје пословне способности.⁹⁷

Фидеикомисарна замена наследника у праву Чешке, регулисана је, пре-тежно, по угледу на решења прихваћена у немачком, аустријском и швај-царском законодавству. Грађанским закоником ове земље предвиђено је да завешталац може одредити да ће након смрти именованог наследника или у другим одређеним случајевима, заоставштина прећи на накнадног наслед-ника.⁹⁸ Споменуто правило прецизирано је одредбом према којој ће фидеи-комисарни режим постојати у случајевима: одређивања наследника наслед-нику, забране наследнику да располаже наслеђеном имовином *mortis causa*, одређивања за накнадног наследника лица које још не постоји у моменту оставиочеве смрти, као и у случају именовања наследника под условом или роком.⁹⁹

Правна позиција претходног наследника зависи од воље завештаоца. У том смислу, положај претходног наследника којег завешталац није овластио да располаже заоставштином, одговара правима и обавезама које има пло-дуживалац.¹⁰⁰ У оваквом случају, до отуђења или оптерећења ствари и права из заоставштине може доћи само уз сагласност накнадног наследни-ка. Уколико је из разлога пословне бригае и марљивости неопходно отуђење или оптерећење ствари, односно права из заоставштине, на предлог прет-ходног наследника, сагласност накнадног наследника може бити замењена и судском одлуком, при чему суд приликом одређивања начина располага-ња, мора водити рачуна о легитимним интересима накнадног наследника.¹⁰¹ Ако заоставштина доноси плодове, односно користи, накнадни наследник може захтевати од суда да одреди начин и обим уживања и управљања од стране претходног наследника.¹⁰² У циљу осигурања правне позиције на-кнадног наследника, прописано је његово овлашћење да захтева извршење пописа и процене заоставштине,¹⁰³ а у одређеним ситуацијама и одговара-јући упис ограничења права претходног наследника у јавне регистре.¹⁰⁴

Слобода завештавања у погледу могућности постављања накнадних наследника одређена је на широк начин, уколико се у њиховом својству на-лазе савременици завештаоца, с обзиром да тада не постоје ограничења у погледу степеновања фидеикомисарне супституције. Међутим, када је за-

⁹⁷ Вид. 7:28 § ГЗМ; Hella Molnár, „The Position of the Surviving Spouse in the Hungarian Law of Succession“, ELTE LAW JOURNAL 2014, 100.

⁹⁸ Видети: чл. 1512, ст. 1 ГЗЧ

⁹⁹ Видети: чл. 1513 ГЗЧ

¹⁰⁰ Вид. чл. 1521 ГЗЧ.

¹⁰¹ Вид. чл. 1522 ГЗЧ.

¹⁰² Вид. чл. 1523 ГЗЧ.

¹⁰³ Вид. чл. 1520 ГЗЧ.

¹⁰⁴ Вид. чл. 1524 ГЗЧ.

вешталац именовано више накнадних наследника, при чему се у њиховом својству налазе и лица која нису његови савременици, односно, лица која не постоје или нису ни зачета у моменту оставиоачеве смрти, трајање фидеикомисарне супституције ограничено је до момента док заоставштину не стекне први од накнадних наследника који није из реда савременика. У сваком случају, чешко законодавство експлицитно поставља временски лимит фидеикомисарног режима, прописујући да он, по правилу, престаје у року од 100 година од момента оставиоачеве смрти, чак и када је одређен на дуже време. До коначног престанка, односно гашења овог режима долази и онда када више нема накнадних наследника који могу и хоће да наследе, односно када заоставштину наследи онај накнадни наследник који је последњи именован од стране завештаоца у том својству, као и када предвиђени супституциони случај не наступи.¹⁰⁵

У зависности од конкретног модалитета фидеикомисарне смене наследника, чешко законодавство предвиђа још неке случајеве њеног престанка. Тако, уколико је оставилац одредио накнадног наследника свом малолетном детету које нема могућност располагања правним пословима *mortis causa*, фидеикомисарни однос престаје када дете стекне наведену способност, али искључиво у обиму његовог нужног дела. У случају када је завешталац, међутим, одредио накнадног наследника лицу која нема могућност да располаже правним пословима *mortis causa* због ограничене пословне способности, фидеикомисарна супституција престаје коначно, односно у потпуности, када ово лице стекне могућност располагања наведеним пословима, осим у случају другачије воље завештаоца. Напослетку, када је накнадни наследник одређен завештаоачевом детету или било ком његовом потомку који у моменту сачињавања завештања нема своје потомство, фидеикомисарни режим се гаси уколико оваквог завештаоачевог потомка надживи његов потомак који има способност за наслеђивање, осим у случају очигледно другачије изражене воље завештаоца.¹⁰⁶

4. ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Проста супституција, као модалитет завештајног располагања је општеприхваћена у савременим наследноправним уређењима. У складу са овом тенденцијом, овај облик замене наследника дозвољен је и у праву Србије. Иако је у питању правни институт који због непостојања сукцесивности

¹⁰⁵ Вид. чл. 1514–1516 ГЗЧ.

¹⁰⁶ Вид. чл. 1517–1519 ГЗЧ. О начинима престанка фидеикомисарног режима у чешком праву, вид. Kamila Mušíková, *Dědění ze závěti, Testamentary Succession*, Olomouc 2015, 71–74; P. Novotný, M. Novotná, 71–72.

наслеђивања, барем по правилу, не отвара простор за настанак сложених правних односа, постојећа регулатива у домаћем законодавству своди се на прописивање супституционих случајева који доводе до њене примене. Стога смо мишљења да унапређењу исте, посматрано са аспекта њене свеобухватности, у коначном тексту Грађанског законика Србије има места. Према је компаративна анализа нормативних решења показала да разлике у погледу начелног уређења просте супституције не постоје, приметно је да одређени број савремених законодавстава овај облик замене наследника исцрпније регулише. Поједине законске солуције, уочене у неким од њих, као што су Аустрија, Немачка, Италија, Шпанија и Чешка, у циљу правне сигурности, биле би од користи и у нашем праву. У том смислу, нарочито се чини пожељним изричито нормирати претпоставку према којој до примене просте супституције долази у случају наступања сваког од Законом предвиђених супституционих случајева, под претпоставком његовог непрецизирања од стране завештаоца. Схватања смо да би било целисходно експлицитно нормирати и могућност установљавања модалитетета овог облика замене наследника и у вези са сваким од њих правила наслеђивања замених наследника, која би се примењивала у случају непостојања другачије воље завештаоца.

За разлику од просте замене наследника, ставови европских законодавстава у погледу фидеикомисарне супституције се разликују. Иако се из упоредноправне анализе може закључити да је и овај вид замене наследника претежно прихваћен, усвојени концепти фидеикомисарне супституције у савременим правним уређењима нису исти. Они су условљени ужим или ширим дефинисањем околности које у њима фигурирају као супституциони случајеви, кругом лица која могу бити постављена у својству накнадних наследника, као и начином ограничавања успостављања фидеикомисарног режима. У овом контексту посматрано, може се уочити да су у правима Немачке, Аустрије, Швајцарске и Чешке, а донекле и у правима Француске и Шпаније, прихваћена либералнија решења. У прилог наведеног, говоре следеће чињенице: постојање разноврсних модалитетета фидеикомисарне супституције, која се у споменутих земљама може везати и за смрт претходног наследника; могућност именовања било ког лица у својству накнадног наследника; као и начин ограничавања фидеикомисарног режима, независно од тога да ли се ради о временским или о ограничењима која произилазе из броја допуштених смена наследника. У осталим законодавствима у којима је могуће успостављање фидеикомисарне супституције, њен законски концепт је рестриктивнији, посматрано, пре свега, са аспекта круга лица која се у њима могу појавити у својству претходних, односно, накнадних наследника. Тако је у праву Италије изузетак од начелне забране овог вида замене наследника, предвиђен првенствено у циљу заштите малолетних и пословно

неспособних потомака и супружника, као лица која стога једино и могу бити именована у својству претходних наследника, што за последицу даље има и специфичан, ужи круг лица која могу стећи својство накнадних наследника. Слична регулатива прихваћена је и у праву Мађарске, у којем се изузетак од забране фидеикомисарне супституције огледа у могућности одређивања пупиларне супституције, као и именовања накнадног наследника за случај смрти супружника као првобитно именованог наследника. Најзад, у одређеном броју савремених уређења, у која се сврставају права Бугарске, као и свих земаља региона, фидеикомисарна супституција код које се ступање накнадног наследника на место универзалног сукцесора завештаоца везује за смрт претходног наследника је забрањена, с тим што је допуштена фидеикомисарна супституција у ширем смислу, односно, могућност установљавања оних модалитета сукцесивног наслеђивања који се везују за остварење услова или истек рока.

Постојећим начином регулативе, право Србије се сврстава у последње споменути групу наследноправних уређења. У тежњи уважавања завештаоцеве последње воље, Преднацрт Грађанског законика уводи модалитет фидеикомисарне супституције која за супституциони случај има смрт претходног наследника, допуштајући је у једном степену, као изузетак од правила према којем је она и даље забрањена. Међутим, начин на који је у њему дефинисан однос између претходног и накнадног наследника, испоруку плодуживања, као већ дозвољени институт српског права, у суштини, подводи под фидеикомисарну супституцију, која услед тога губи своју основну карактеристику која се огледа у сукцесивности наслеђивања, због чега предложено решење не би било пожељно усвојити у коначној верзији Грађанског законика Србије. У сваком случају, увођење фидеикомисарне замене за случај смрти претходног наследника у домаће законодавство чини се оправданим, имајући у виду чињеницу да њу у данашње време не налажу примарно породични, већ разлози економске природе. Омогућавање завештаоцу да одреди наследника за случај смрти претходног наследника, допринело би значајном проширењу слободе завештајног располагања, које би завешталац могао прилагодити околностима који могу наступити након његове смрти и на тај начин максимално уважити потребу за економском сигурношћу појединих категорија лица, чије ефикасно остварење му постојећи систем наследноправних норми у одређеним ситуацијама отежава или онемогућује. Полазећи од споменутих циљева, мишљења смо да би фидеикомисарну супституцију у ужем смислу, у српском праву *de lege ferenda* било потребно уредити на другачији начин у односу на онај који је предложен у Преднацрту, не одступајући од њене суштине која се огледа у сукцесивности наслеђивања, водећи притом рачуна о јасном дефинисању њених правних граница, а у циљу правне сигурности.

ЛИТЕРАТУРА И ИЗВОРИ

- Абова Тамара Евгеньевна, Богуславский Марк Моисеевич, Светланов Андрей Геннадьевич, *Коментарии к Гражданскому кодексу Российской Федерации*, Части третьей, Москва 2004.
- Абраменков Михаил Сергеевич, Петр Валерьевич Чугунов, *Наследственное право*, Москва 2019.
- Антић Оливер, *Наследно право*, Београд 2009.
- Антић Б. Оливер, Балиновац М. Зоран, *Коментар Закона о наслеђивању*, Београд 1996.
- Blagojević T. Borislav, *Nasledno pravo u Jugoslaviji – prava republika i pokrajina*, Beograd 1988.
- Булаевский Б. А., Виноградова Р. И., Ефимов А. Ф., Левшина Т. Л., Павлова Е. А., Пантелеева И. В., Сучкова Н. В., Шелютто М. Л., Шилохвост О. Ю., Ярошенко К. Б., *Коментарии к Гражданскому кодексу Российской Федерации*, Части третьей, Москва 2007.
- Brox Hans, Walker Wolf – Dietrich, *Erbrecht*, München 2010.
- Gavella Nikola, Belaj Vlado, *Nasljedno pravo*, Zagreb 2008.
- Gallego Carlos Jiménez, XIII.-I. A) Sustituciones fideicomisarias. Perspectiva comparada, http://ibdigital.uib.es/greenstone/collect/boletinJurisprudencia/index/assoc/Bajlib_2/016_t017/537.dir/Bajlib_2016_t017_537.pdf.
- Господинов Господин, *Наследството и делбата му*, София 1995.
- Delfosse Alain, Jean – François Peniguel, *La réforme des successions et des libéralités*, Paris 2006.
- Ђурђевић Дејан, *Институције наследног права*, Београд 2010.
- Ђурђевић Дејан, „Fideikomisarna supstitucija u evropskim pravnim porecima i u srpskom pravu“ у: *Pravni kapaciteti Srbije za evropske integracije*, knj. 5, Beograd: Pravni fakultet u Beogradu 2010.
- Ђурђевић Дејан, „Правни положај претходног наследника“, *Анали Правног факултета у Београду* 1/2011.
- Ђурђић Милошевић Тамара, „Fideikomisarna supstitucija i sloboda zaveštajnog raspolaganja“, *Pravni život* 10/2012.
- Ђурђић Милошевић Тамара, *Ограничење слободе завештајних располагања*, докторска дисертација, Крагујевац 2018.
- Ђурђић Милошевић Тамара, „Ограничења својинске и завештајне слободе“, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду* 1/2019.
- Escher Bernhard, *Erbrecht, Bürgerliches Recht, Band VI*, Wien 2016.
- Zankl Wolfgang, *Erbrecht, Lehr – und Praxishandbuch*, Wien 2017.
- Zupančić Karel, *Dedovanje z uvodnimi pojasnili prof. Dr Karla Zupančiča*, Ljubljana 2005.
- Kreč Milan, Pavić Đuro, *Komentar Zakona o nasljeđivanju sa sudskom praksom*, Zagreb 1964.
- Leuba Audrey, „Law of Inheritance“, *Introduction to Swiss law* (eds. F. Dessemontet, T. Ansay), Kluwer Law International 2004.
- Malaurie Philippe, Aynés Laurent, *Les successions les libéralités*, Paris 2010.

- Marković Slavko, *Nasledno pravo u Jugoslaviji*, Beograd 1978.
- Michalski Lutz, *BGB-Erbrecht*, München 2010.
- Molnár Hella, „The Position of the Surviving Spouse in the Hungarian Law of Succession“, *ELTE LAW JOURNAL* 2014.
- Myšíková Kamila, *Dědění ze závěti, Testamentary Succession*, Olomouc 2015.
- Novotný Petr, Novotná Monika, *Nový Občanský zákoník, Dědické právo*, Grada Publishing 2014.
- Olzen Dirk, *Erbrecht*, Berlin 2009.
- Попов Даница, „Појам и предмет права плодоуживања у Преднацрту Грађанског Законика Републике Србије“, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду* 4/2017.
- Rajačić Čeda, *Teorija nasleđivanja – kao pravne ustanove*, doktorska disertacija, Zagreb 1958.
- Sanz Mª F. Moretón, La sustitución pupilar y cuasipupilar o ejemplar: el patrimonio del menor de 14 años e incapacitados, Revista sobre la infancia y la adolescencia 2015, https://www.researchgate.net/publication/276132532_La_sustitucion_pupilar_y_cuasipupilar_o_ejemplar_el_patrimonio_del_menor_de_14_anos_e_incapacitados.
- Сворцан Н. Слободан, *Коментар Закона о наслеђивању Србије са судском праксом*, Крагујевац 2004.
- Стојановић Наташа, *Наследно право*, Ниш 2011.
- Стојановић Наташа, „Преднарт Грађанског законика Републике Србије и наслеђивање“, *Зборник радова Правног факултета у Нишу* 62/2012.
- Тасев Христо, *Българско наследствено право*, Софија 1993.
- Trattato di diritto delle successioni e donazioni, II La successione testamentaria (dir. Giovanni Bonilini), Giuffrè Editore 2009, https://books.google.rs/books?id=oW-yvgj_apo0C&pg=PR42&lpg=PR42&dq=sostituzione+fedecommissaria+bonilini&source=bl&ots=NuRYWH70wb&sig=ACfU3U2mlqXssYQU9usYOHuUoBAk m6TU_w&hl=en&sa=X&ved=2ahUKewiZ-tyEplvmAhVzsHEKHZ9iCTcQ6AEw-AnoEAYQAQ#v=onepage&q=sostituzione%20fedecommissaria%20bonilini&f=false.
- Цонов Г. Александър, *Коментар на Закона за наследството*, Софија 1993.
- Чавдар Кирил, *Коментар на законот за наследувањето*, Скопје 1996.
- Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch, <https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10001622>.
- Bürgerliches Gesetzbuch, <https://www.gesetze-im-internet.de/bgb/BGB.pdf>.
- Грађански законик Италије, http://www.jus.unitn.it/cardozo/Obiter_Dictum/codciv/Codciv.htm.
- Грађански законик Мађарске, http://net.jogtar.hu//jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1300005.TV.
- Грађански кодекс Руске Федерације, <http://base.garant.ru/10164072>.
- Грађански законик Чешке, <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-89>.
- Грађански законик Шпаније, <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-1889-4763>.
- Zakon o dedovanju Slovenije, *Ur. list SRS*, бр. 15/1976, 23/1978 и *Ur. list RS*, бр. 13/1994 – ZN, 40/1994 – odl. US, 117/2000 – odl. US, 67/2001, 83/2001 – OZ, 73/2004–ZN–C, 31/2013 – odl. US и 63/2016.

Закон о наслеђивању Бугарске, <https://lex.bg/laws/ldoc/2121542657>.

Закон за наследувањето Македоније, *Сл. весник на РМ*, бр. 47/1996 и 18/2001 – др. закон.

Закон о наслеђивању Србије, *Сл. гласник РС*, бр. 46/1995, 101/2003 – Одлука УСРС и 6/2015.

Zakon o nasljeđivanju u Federaciji Bosne i Hercegovine, *Sl. novine Federacije BiH*, бр. 80/2014.

Zakon o nasljedjivanju Hrvatske, *Narodne novine*, бр. 48/2003, 163/2003, 35/2005, 127/2013, 33/2015 и 14/2019.

Zakon o nasljedjivanju Crne Gore, *Sl. list CG*, бр. 74/2008 и 75/2017 – одлука УС.

Преднацрт Грађанског законика Србије, https://www.paragraf.rs/nacrti_i_predlozi/280519-prednacrt-gradjanskog-zakonika-republike-srbije.html.

Schweizerischen Zivilgesetzbuch, <https://www.admin.ch/opc/de/classified-compilation/19070042/index.html>.

Code Civil, <https://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?cidTexte=LEGI-TEXT000006070721>.

Jelena Đ. Vidić Trninić, Ph.D., Associate Professor
University of Novi Sad
Faculty of Law Novi Sad
jvidic@pf.uns.ac.rs

Milica S. Kovačević, Assistant
University of Novi Sad
Faculty of Law Novi Sad
M.Kovacevic@pf.uns.ac.rs

Hereditary Substitution in Contemporary Legal Systems in Europe

Abstract: *The authors' attention is focused on the legal regulation of hereditary substitution, that is, the replacement of inheritors as a modality of testamentary inheritance in the contemporary legal systems of Europe. The legislation in Serbia only accepts the possibility of alternative acquisition of inheritance rights, that is, vulgar substitution as a form of hereditary substitution, as well as those modalities of successive inheritance related to the fulfillment of conditions or expiry of the term, with the explicit prohibition of fideicommissary substitution in the case of death of the previous inheritor. By analyzing the domestic legislation, its advantages and some of its disadvantages, and especially considering the legal solutions to the institute of hereditary substitution in comparative law, the authors are taking the opportunity to point out the justification and possible ways of improving the existing normative concept of this institute in Serbian law.*

Keywords: *ordinary substitution, fideicommissary substitution, institute, substitute, previous (preceding) heir, subsequent (latter) heir.*

Датум пријема рада: 30.11.2019.